LA REVISTA

QUADERNS DE PUBLICACIÓ QUINZENAL

ANY VII, NUM. CXXVII, GENER I, MCMXXI

Número solt, 40 cèntims

SUMARI

Moralitat del centenari, per J. M. Lòpez-Picó.—Dant, per Alexandre Plana.—L'obra del Dant, mal coneguda, per R. Rucabado.—Dant Alighieri, per Pere M. Bordoy-Torrents.—La Divina Comèdia: Infern, per N. Verdaguer i Callís *(trad.)*.—De la primitiva traducció catalana de La Divina Comèdia, per Ramón d'Alòs.—Purgatori, per A. Febrer *(trad.)*.—L'estil del Dant, per Francesc Pujols.—L'al·legoria en l'obra del Dant, per M. de Montoliu.—«L'avara povertà», per L. Nicolau d'Olwer.— La Divina Comèdia: Paradís, per Llorenç de Balanzó *(trad.)*.—Del «Canzoniere» de Dant Alighieri, per Josep Lleonart *(trad.)*.

ADMINISTRACIÓ: CORTS CATALANES, 613 - BAIXOS

BARCELONA

Publicacions de LA REVISTA

Administració: Corts Catalanes, 613, baixos - Barcelona

Darrers llibres publicats

LA COLLITA EN LA BOIRA, per Marià Manent
ARTISTES CATALANS CONTEMPORANIS: Joaquim Sunyer, Enric Casanovas
EN PREPARACIÓ: Xavier Nogués, Josep Clará, J. Torres-García, Manolo Hugué.

A punt de sortir

ARTICLES, FRAGMENTS I TRADUCCIONS, de Joaquim Folguera.
ESCOLIA I ALTRES ARTICLES, per Carles Riba
VENDIMIARI, Poesies de Trinitat Catasús
VIDA D'INFANT, per E. Martínez-Ferrando
LA GESTA DELS ESTELS, de J. Salvat-Papasseit

En preparació

ALTRES LLIBRES de Francesc Pujols, Carles Soldevila, Ildefons Suñol, J. Millàs - Raurell, Gabriel Alomar, J. M. Junoy, J. Crexells, J. Estelrich, Clementina Arderiu, J. Llorens Artigas, Ramón Rucabado, Joan Puig i Ferrater, Manel Reventós, M. Vidal i Guardiola, Francesc Cambó, J. Seb. Pons, Cristòfor de Doménech, Josep Pla, M.ª Antonia Salvà, Antoni Closas, Tomàs Garcés, etc.

EN ESTUDI.—ANTOLOGIES DE «LA REVISTA»: LES CRÒNIQUES CATALANES, ELS TROBADORS, RAMÓN LLULL, etc.—VIATGES, MEMORIES, EPISTOLARIS: Records d'En Maragall, per Josep Pijoan; Viatge a Italia, per Josep Aragay.

EDITORIAL CATALANA, S. A.

BIBLIOTECA LITERARIA

VOLUMS PUBLICATS

Virgili: ENEIDA, traducció de Mossèn Llorenç Riber, Mestre en gai saber (dos volums).
Dickens: UNA CANÇÓ NADALENCA, traducció de ço-Josep Carner.
J. Ruyra: LA PARADA.
Mark Twain: L'ELEFANT BLANC, ROBAT, traducció de Josep Carner.
Andersen: CONTES, traduïts per J. d'Albaflor, il·lustracions de Torné Esquius.
Mark Twain: LES AVENTURES DE TOM SAWYER, traducció de Josep Carner.
Edgar A. Poe: ELS ASSASSINATS DEL CARRER MORGUE, traducció de Carles Riba.
Shakespeare: CORIOLÁ, traducció de Magí Morera i Galícia.
Gœthe: HERMAN I DOROTEA, traducció de J. Lleonart.
Carles Soldevila: L'ABRANDAMENT, novel·la.
George Elliot: SILAS MARNER, traducció de J. Carner.
Erckmann Chatrian: L'AMIC FRITZ, traducció de Joan Sitjar
Molière: EL BURGÉS GENTILHOME, traducció de J. Carner.
Selma Lagerlof: ELS INGMARSSON, traducció J. Sitjar.
Grimm: CONTES D'INFANTS I DE LA LLAR, traducció de Carles Riba.
Arnold Bennett: EL PREU DE L'AMOR (volums primer i segon), traducció de J. d'Albaflor.
C. Villiers de l'Isle Adam: CONTES CRUELS, traducció de J. Folguera i J. Carner.
Homer: ODISSEA, traducció de Carles Riba (volum primer.—Cants I-VIII; volum segon.—Cants IX-XVI; volum tercer.—Cants XVII-XXIV).
Goldsmith: EL VICARI DE WASEFIELD, traducció de J. Farran i Mayoral.
Erckmann-Chatrian: EL TRESOR DEL VELL CAVALLER, traducció de Joan Sitjar.
Shakespeare: HAMLET, traducció de M. Morera Galícia.
A. de Musset: MARGOT, traducció de J. d'Albaflor.
Plutarc: VIDES D'ALEXANDRE I DE CESAR, trad. de C. Riba.
Arnold Bennett: AQUESTS DOS (tres volums), traducció de J. d'Albaflor.
Mossèn Llorenç Riber: ELS CAMINS DEL PARADÍS PERDUT.
Jerome K. Jerome: TRES ANGLESOS S'ESBARGEIXEN.
J. M. Lòpez-Picó: DE LES MIL I UNA NITS.
R. Kipling: EL LLIBRE DE LA JUNGLA, traducció de M. Manent.

Les millors produccions contemporànies de literatura mundial

ESCUDELLERS, 10 BIS, Etl., I A LES LLIBRERIES

LA REVISTA

QUADERNS DE PUBLICACIÓ QUINZENAL

ANY VII — NÚM. CXXVII — GENER I - 1921

SOTA L'ADVOCACIÓ
DE
DANT ALIGHIERI
QUE OBIRÀ MÉS ENLLÀ DE LA SERVITUD I LA DISCÒRDIA
UNA GRAN ITALIA
QUE D'UNA LLENGUA IGNORADA PER LA PEDANTERIA
EN FEU EL MATERIAL
DEL MES GEOMÈTRIC I HUMÀ DELS CANTS
ELS AMICS DE LA REVISTA
POSEN LA TASCA
DE L'ANY JUBILAR DE MCMXXI
QUE VEU EN CATALUNYA
ENGRUNA DE ROMA
DOLORS I VOLUNTATS I ESPERANCES SEMBLANTS

Moralitat del centenari

Una habitud, una comoditat mental o una mal governada curiositat de l'esperit, fan que, a contra voler nostre, de la glòria dels grans homes n'aprenem més el comentari d'altres homes que la immediata i directa comunicació amb l'obra viva.

Des de Lord Macaulay, qué ens avesava a la rotulació del Dant com un creador de la seva llengua, i pertant de la seva nació, detallant les màximes qualitats del realisme que a aquella missió era més escaient (utilització de la mitologia i profit de les formes externes per aquell Robinson i Gulliver de l'esperit que fou el Dant); fins Charles Maurras, que ens presenta l'home, i de l'home fa irradiar la poesia i el pensament i la virtut de l'obra per arribar a la conclusió molt francesa que Dant no pertany a la raça dels pares directes del nostre esperit i del nostre gust, sembla que el nostre daler cridat per altres suggestions no arribi mai a poar en l'única veritable font dantesca.

El mateix De Sanctis ahir, i avui Artur Farinelli, per exemple, gosaríem dir que ens allunyen del Dant per saturació comprensiva.

Però veu's aquí el Centenari. De temps a temps, aquest salt damunt les sàvies preocupacions dels homes que cerquen trobar-se ells en l'obra dels altres. I l'acarament amb aquells altres que obliga tota la faramalla popular dels Centenaris.

Sols rostre amb rostre, cadascun de nosaltres amb el Dant, que val tant com dir totes les càbales enterrades i el Dant actualitzat, nostrat, per virtut del retorn etern que té la poesia.

Totes les festes populars coneixen aquesta troballa al bell mig de les multituds i de les externes cridòries.

L'home que retroba l'home. Un esguard de simpatia, una encaixada de companyia. La moralitat del Centenari, diem, per tal com Dant de veres, per mica que amb cor joiós participem de la festa commemorativa, se'ns fa trobadís. I és així com anem alliberant-nos de totes les rotulacions que ens falsejaven la comprensió com les sales úniques d'un Museu.

Els que sàpiguen viure el Centenari del Dant, no podran mai més dir que el Dant és un cas únic. Hauran vençut el respecte catalogat de les valors acceptades, i menys respectuosos seran més aptes a l'activitat dantesca.

Dant col·laborarà amb ells. El dinamisme assedegat de perfecció serà encara una cosa de cada dia.

El món potser perdrà alguns dantians. Però és evident que Dant ell mateix s'haurà humanitzat.

Amb quin gust total superarem ales hores l'afirmació dels diletants de la cultura si podíem dir:

—El Centenari d'Un home,— fent que el ressò d'aquest *ú* fos el de les vides de tots els homes de sempre.

J. M. LÒPEZ-PICÓ

Dant

En tu cada paraula enroentida
deixa senyal i un fumeral que sura:
és la carn que gemega en la tortura
i el cor que es gira contra el món i crida.

Un fil de llum va endins la boira obscura
i pren amb la paraula escorç i mida,
i l'ombra esdevé carn tota estremida
on el misteri de l'ànima s'atura.

Com si el clam de la terra et perseguís,
una recança el cor t'adoloria
davant la tremolor del Paradís,

i un viu foc de llàgrimes tornava
per cada moment fos a cada dia,
i era l'enyor un regalim de saba.

ALEXANDRE PLANA

L'obra del Dant, mal coneguda

Di Dante mal fur l'opre conosciute
e'l bel desio.

MIQUEL ANGEL

Aquell altre gran lleó d'Itàlia, ben digne parió de l'Alighieri, es queixava que ni les obres ni el bell desig d'aquest foren coneguts d'aquell poble que sent grat a tothom menys a la gent justa (*che solo ai giusti manca di salute*). No obstant, «tant de bo» —clama— «que jo fos com ell!» (*pur foss'io tal!*) «que si una sort similar fos per a mí, més voldria sa virtud, adhuc acompanyada de l'exili trist, que no pas el més feliç estat del món».

Quantes i quantes vegades sent hom que l'obra dantesca, la Trilogia, i l'altíssim desig que la mou, són mal coneguts de la gent que ho admiren o que ho toquen! Quants celebraran enguany l'efemèride, que no creuen en l'Infern, ni en el Purgatori, ni en el Paradís! I que gent d'aquesta gosi—com gosa sovint— a posar les mans en el poema sacre, i fer-ne, per exemple, extractes de divulgació!

No. No hi ha dret a admirar el Dant sense creure-hi. Ai! que el centenari servirà de sobreeixidor per al diletantisme de molts pels quals el culte al príncep dels poetes italians és un equivalent al cervantisme oficial espanyol! Prou valdria més que callés tot aquell qui no es senti emportat del goig de

ficcar lo viso per la Luce Eterna
(Par. XXXIII, 83)

Qui no vulgui acompanyar-lo al Paradís, no literari, sinó real i veritable, no ama el Dant, per més que se n'ompli la boca. *Il bel desio* fracassa en tal subjecte.

La veritat, això és ço que la gent, sobretot la de lletres, acata menys en el poema dels cent cants. La magnificència literària, la virginitat filològica, la volada filosòfica i teològica, això sí. Però, en la possibilitat profètica de la visió dantesca, moltíssima gent no hi pensa. I això és, jo entenc, el millor. Es clar que no pot dir-se inspirada, en l'accepció canònica: ni l'autor és un sant, ni està exempt d'errades ni d'injustícies. Però una inspiració apta, diríem, per a un apostolat seglar, sí que s'hi ha de veure, en *La Divina Comèdia*.

Es un Apocalipsi, en el sentit exacte del mot: una revelació. Apocalipsi menys autèntic i sobrenatural que el de Sant Joan Evangelista, però menys hermètic, també; més artístic, més popular, més vulgar. I amb igual fons objectiu d'eterna veritat.

En aquest sentit, el Dant va complir una altíssima missió. Més alta, tal volta, del que ell mateix es proposava, i bé li és aplicador aquell seu tercet, que dedicà a David, mostrant-lo situat al mig de l'ull de l'àguila celestial:

«Ora conosce il merto del suo canto
in quanto effetto fu del suo consiglio,
per lo remunerar che è altrettanto.»
(Par. XX. 40-42)

Ara, per la grandor del premi coneix la del seu mèrit. Mes, al Psalmista, tanta gent, tot i lloant-li la lletra, no el segueix en la música! I així també passa amb l'immortal vident. Li alaben els ulls, però no miren amb ell.

Nombrosos llocs del poema diuen la comanda a la qual fou obeïdor:

«Però, in pro del mondo che mal vive
al carro tiene or gli occhi, e quel che vedi,
ritornato di là, fa che tu scrive»,

ordena Beatriu al cap. XXXII del Purgatori.

«Ma nondimen, rimossa ogni menzogna,
tutta tua vision fa manifesta;
e lascia pur grattar dove è la rogna.»

Això li mana el seu avi Cacciaguida (Par. XVII, 137-129) dient-li oi més que no temi les ires momentànies que ses revelacions encenguin: el fruit serà, al capdavall, vital i nodridor:

«Che se la voce tua sarà molesta
nel primo gusto, vital nutrimento
lascerà poi, quando sarà digesta.»
(130-132)

Aquest gran coratge el tingué, el Dant;

e ne diè in terra vero lume a noi...
gli occulti eterni a noi ciechi scoprio,

comenta el Buonarotti—bon entenedor, ell!—al sonet del qual hem fet, en començant, referència. Obres bessones: la Sixtina (sobre tot pel Judici Final) i la *Commedia*!

Coincidència remarcable, LA REVISTA projecta dedicar, després del present número dantesc, el següent a la Irlanda malaurada. Això actualitza la figura de Sant Patrici, brumosa «com nau que s'allunya i es perd en el cel i la mar confoses», que en diu Ernest Hello. Sant Patrici, que obrí el purgatori a la gent incrèdula d'Hibèrnia, permetent, segons l'obstinada llegenda, que homes vivents poguessin, en penitència dels pecats, presenciar les horrures de l'Infern i les beatituds del Empiri, és com un Dant apostòlic, precursor, en la barbàrie del segle V i en un poble llavors erràtic, de la gesta visionària que el florentí refinat acomplí en el segle XIII en plena florida de la civilització, per a lliçó universal.

El Dant, així, resulta un Sant Patrici artista i universal, i la seva obra es un Purgatori permanent, al qual pot descendir, cadascú de nosaltres, sens altre viatge ni preparatius que l'íntima unció i humilitat.

Cert, copiosa és la literatura d'ultratomba, en terres cristianes. Però les visions de Sants sobre l'altre món no són conjunts orgànics, ni tenen tan alt valor poètic, ni han esdevingut tan populars. La literatura folk-lòrica, criada sobretot a l'escalf de la llegenda irlandesa, no té la volada ni el prestigi artístic ni la elevació insuperable del poema immortal que resulta ésser, per tant, el document més viu i més corrent dels que descobreixen *el com* de l'altra vida, *el què* de la qual sabem per l'Evangeli.

De petit, recordo que ma primera coneixença amb el Dant i sa epopeia fou un gravat d'un quadre de Gerome, en una Il·lustració. Era el pas de la vida del Dant que Bocacci (*apud* Méliot) reporta: que la gent l'assenyalava amb el dit, i deien les mares als infants temorencs: «Aquest és l'home que baixa a l'infern i en torna.» Al peu de la làmina hi anava el fragment famós de la Porta infernal: «*Per me si va vella città dolente—per me si va nell'eternal dolore*..... I jo ho interpretava com un monòleg del poeta, i fins a ma adolescència no coneguí la veritable aplicació d'aquell text fatal.

Després he anat pensant en mi mateix que no és pas impropi entendre que era el Dant mateix qui, dirigint-se a nosaltres, al món, «*a noi ciechi*», se'ns fa coneixedor com a acompanyant, com a guia, per la regió de l'eternal dolor, de la gent perduda per la ciutat dolorosa... o sigui que és ell mateix qui ens fa de Virgili a tots nosaltres. Per a ensenyar-nos — pena perpetual — esperançat purgador—o paradís de llum—el territori on tots i cadascú de nosaltres anirem a raure. Per tal que no ens vingui de nou, quan hi arribem. Per tal que tinguem temps, ací baix, de meditar i apariar la nostra vida amb ordre a aquell món l'existència certa però esquemàtica del qual coneixem pel dogma.

Per això jo crec que l'eficàcia dantesca és encara inèdita en un aspecte: la popularització ortodoxa. Per què no es fa un compendi cristià de *La Divina Comèdia*, si hi ha qui en fa compendis laics—tan estúpids com ho seria un compendi laic de la Biblia? Catalunya, que aporta a l'homenatge l'ofrena poc banal de tres versions recents, la d'En Verdaguer i Callís, la de N'Antoni d'Espona i la d'En Llorenç de Balanzó (malgrat lo qual ha estat bannida la nostra llengua del certamen ara organitzat per la Società Dante Alighieri de Barcelona, per la raó (?) de què la llengua catalana *no és oficial* (!): argument que, ultra ésser injust, ingrat, impertinent i impolític (1), demostra ignorar que tot justament l'haver l'Alighieri recomençat i fet tota la *Commèdia* en italià, després d'haver-s'hi posat en llatí, era per a mostrar la potència de la llengua *popular* per sobre de l'*oficial*, que era la llatina), Catalunya, doncs, hauria d'ésser la qui elaborés aquesta Summa popular de la D. C., segons l'ànima catòlica del seu benaurat autor. Llavors començaria a ésser *ben conegut* aquí el pensament del Dant.

Ben conegut, dic? Ai, no! Mai ningú el podrà conèixer! Ja deia en Maragall, que tot i essent tan excelses les paraules en les quals expressava les visions el Dant, poca cosa és, la idea que ens en donen, en comparança amb la visió mateixa.

Altrament, si era gran la passió seva de

(1) I oi més inexacte, car la llengua catalana és oficial a la Mancomunitat de Catalunya, i cooficial a tots els Ajuntaments i Diputacions de les quatre provincies.

bellesa i veritat, quina passió més formidable i excelsa de justícia se l'emportava! Si la seva rancúnia obsediant s'hi barrejava, quin tremp en elevar sa ira personal transformant-la en judici digne del judici implacable del Jutge Universal, que no fa distinció de jerarquies terrenes! Aquell desdeny, que més exactament que olímpic es pot dir celestial: *«e lascia pur grattar dove è la rogna»*!

No tindrà mai el Dant un continuador? No es farà mai una revisió de les gèneres de les sis centúries últimes? No suscitarà Déu altre ull inflamat que vegi en l'infern, no procuradors, notaris i curials com el nostre Pere Porter, de Tordera, sinó els moderns heresiarques, els grans escandalosos i pecadors del Renaixement ençà—bona collita i bona verema,— els grans reus contemporanis, o els grans salvats, damnats els uns, lloats els altres, pel pit genial d'un novell Alighieri?

R. Rucabado

Dant Alighieri

I

L'ambient

Per a compendre l'obra del poeta de Florència cal, abans que tot, exposar acuradament les determinants de l'ambient on va emmotllar-se.

La degradació de l'energia romana, brollada, de primer, per un esforç massa sostingut i extens d'actuació en el règim de l'univers i darrerament per una lògica davallada d'impermeable finor en la vida de Roma, arrossegà els pobles llatins fins el mínimum possible de vida centrífuga. L'organisme llatí era esdevingut passiu i, com totes les societats de volum prou resistent a les actuacions forasteres, es tornava a trobar en la mateixa posició còsmica que l'infant a l'uter de la mare.

Calia, doncs, que actuat prèviament per altri, esclatés més endavant amb novella vigoria, sigui tornant a avançar en tots els àmbits propis del domeny humanal com ara a l'Edat mitjana, sigui en la formidable resistència oposada a les filtradores allaus ideadores que del Nord davallaren i restaren a les nostres terres absorbides i romanitzades.

La gènera del Laci era com la potència i la matèria prima de la filosofia clàssica. L'antiga i esplendent llum de la puixança de l'imperi havia d'ésser redreçada i enfortida per les esplendors irradiades de la Idea suprema, i la finalitat essencialment terrenal de l'actuació romana coordinada amb les causes finals de l'home.

A la llum d'aquesta trajectòria cal distingir en la formació de l'Edat mitjana dos moments cabdals que responen de ple als aspectes mestres de tots els éssers, i foren irradiats concretament de l'única força viva que aleshores universalment imperava, l'Església Romana.

En el primer moment les falanges plasmades a Monte Cassino abillen els nuclis llatins amb les formes rudimentàries de la vida novella bo i verificant amb plàcida energia la coneguda fórmula: *primer ès viure.* Elles empelten una viva i ben realista coordinació jurídica familiar i interfamiliar a grups migrats, però de posterior exemplaritat típica, i dins l'esfera religiosa els fan esclatar en bell consorci amb les normes legals de la vida romana. Amb aquest primer pas inicial i de transició caracteritza el Dant a Sant Benet:

E tanta grazia sovra me rilusse
Ch'io ritrassi le ville circostanti
Dall'empio culto che il mondo sedusse.
(Parad. XXII, vv. 44 i 45)

La vida social assoleix, aleshores, la unitat orgànica rudimentària per bé que amb característiques que restaran eternes. Elles són aleshores infantines, però enclouen ja una vasta potencialitat que brunzeix bo i cercant adalerada la seva forma curulladora. Aquesta fou per a la nostra Catalunya aquella hora suprema en què amb alta serenor modulava la ment del gran Abat i Bisbe Oliva.

El segon moment de la civilització medieval —encarnat a la nostra terra per la personalitat de Ramon Lull—es caracteritza per un esclat, simultani *en el temps*, de llum i d'amor ideal, de veritat i de bondat, de plenitud intel·lectual i volitiva en les més altes esferes de la convivència humana, fetes guspirejar respectivament i com amb braços de gegant

per les fillades de San Domènec i de Sant Francesc. Que per això el Dant, descrivint aquests dos herois de la vida novella, escriu:

L'un fu tutto Serafico in ardore,
L'altro per sapienza in terra fue
Di cherubica luce uno splendore.
(Parad. XI, 37 i segs.)

Assolides ja per la civilització medieval les tres notes genèriques que presideixen el desenrotllament dels pobles, gravità el cristianisme amb tanta de puixança a l'univers que tot radi humà d'actuació restà amarat pels ensenyaments de l'Evangeli i per les il·luminadores interpretacions i comentaris de l'Escolàstica.

Però tot moviment humanal—segons havem constatat abans—té després de la seva ascensió una corresponent davallada que si brolla d'idealitats substantives, eternes i insubstituïbles, els prepara encara novelles i frapants adaptacions externes a l'esdevenidor.

Una part estrictament social de la cobertura del cristianisme havia, a l'època del Dant, perdut l'equilibri entre la substància i la perifèria, entre el centre ideador i sa verificació humana, propendint a un excés de material plasticisme. D'aquí esdevingueren els planys del Dant—més enardits encara i de més extensió pel seu temperament, que aviat explicarem—els quals coincidien, no amb les trajectòries de Luter substantivament contraposades amb les del poeta de Florència, sinó amb la idealitat que més endavant va guiar els Pares del Concili de Trento realitzada encara avui, amb mà suau i ferma, per la suprema direcció del cristianisme romà.

II

La personalitat del Dant

En l'ordre de la mentalitat humana cal descompartir tres menes d'esguards: la ullada de la intel·ligència, la ullada de la imaginació i la ullada del sentiment, que hom observa cristal·litzades en totes les civilitzacions que han assolit la plenitud de llur respectiva puixança típica. Així, a l'Edat mitjana, la fillada de Sant Domènec heretà el domeny de la intel·ligència, que esdevingué ben florit i granat en el lluc divinal de Sant Tomàs d'Aquino: la ullada de la imaginació, per secretes i colpidores semblances de filiació, sojornà amb esplendors reials dins la magna ciutat de l'Àguila d'Hipona, prenent son relleu més perfecte en la personalitat de Fra Egidi Colonna: i la llambregada del sentiment davallà amb intensa plenitud, del *poverello d'Assisi* a la corprenedora figura de Sant Bonaventura. Aquestes tres socolades de l'Acadèmia medieval donaren entrecreuades la fórmula, la resultant precisa i fins algebraica de tot el moviment de l'Edat mitjana. El Dant es formà en la primera; però el seu temperament i les seves inclinacions més predilectes se n'anaven inconscientment cap a la segona. Tal és la personalitat del Dant: esperit imaginatiu abillat accidentalment amb esplendors sobreposades i profundes de l'esguard de la intel·ligència. Al lluc de la imaginació dantesca inconscientment es referia l'insigne glossador Zanella, llavors que, després d'haver comentat en la seva càtedra de Padova aquell bellíssim tercet que diu

Ella no ci diceva alcuna cosa
Ma lasciavane gir, solo guardando
A guisa de leon quando si posa
(Purg. VI, vv. 65 i segs.),

afegia: «Non lo vedete questo leone? Se non lo vedete io non so come mostrarvelo» (1).

Per això el Dant es troba en ideal sojorn amb Sant Agustí en el casal bastit pels braços de Virgili. Si Sant Agustí, en el llib. I *De Ordine*, (cap. VIII, n.° 25) fa constar que *ante coenam dimidium volumen Virgili audire quotidie solitus eram*, el Dant, radiant de joia, esclata al començament de la Divina Commèdia:

Or se' tu quel Virgilio, e quella fonte
Che spande di parlar si largo fiume?
Risposi lui con vergognosa fronte.
O degli altri poeti onore e lume,
Vagliami il lungo studio, e' l grande amore
Che m'han fatto cercar lo tuo volume
Tu se' lo mio maestro e il mio autore.
(Inf. cant. I, v. 79 i segs.)

I la puixança immensa del seu esperit amb la qual va sorpendre i abillar incomptables flexions de la vida espiritual i corpòria en són encara una altra prova que arriba a sa plenitud en els colpidors relleus continuats en el cant X del Purgatori.

Però aquesta actuació fecunda de l'energia imaginativa que s'adelitava preferentment en les beutats externes havia de tenir i tenia per contracop les mateixes determinants que la infantina ciència popular, adoració de les formes fossin elles instables i transitòries i secundàries—de tot moment heroic. Reconeixia i sentia tota valor substantiva, però s'esbiaixava ben sovint—a l'or-

(1) G. Poletto, *Commento a la Divina Commedia*, vol. II: pàg. 129. Roma, 1905.

dre intel·lectual—cap a l'abstracte de les formes d'una faisó semblant al que s'esdevenia en els famosos *zelants* i *espirituals*. Profund catòlic, apostòlic i romà, es clamava amb desimboltura romana de les substitucions purament extrínseques de la vida cristiana com aquella pobre vella que tingué un atac de cor en assabentar-se que li havien substituït la imatge a la qual feia setanta anys que s'encomanava. Per això la mentalitat del Dant acostuma protestar davant tota mutació de forma i manera privatives de temps heroics imposada pel tarannà progressiu i alhora circumstancial dels segles, com la caiguda de les fulles és penyora d'altres de novelles. Si parla del monaquisme occidental, fa dir a Sant Benet:

> ..... *e la Regola mia*
> *Rimasa è giù per danno delle carte*
> *Le mura, che soleano esser badia*
> *Fatte sono spelonche, e le cocolle*
> *Sacca son piene di farina ria.*
>
> (Parad. cant XXII, v. 74 segs.)

Si es posa a parlar de les crisis que promogué l'adaptació de l'ideal franciscà a la vida moderna, esclata dient:

> *Ma non fia da Casal, nè d'Acquasparta*
> *Là onde vegnon tali alla scrittura*
> *Ch'uno la fugge, e l'altro la coarta.*
>
> (Parad. cant XII, v. 124 i segs.)

La mateixa Seu Romana, esguardant amb alta saviesa les necessitats de cada moment en què actuava, i atenta, tothora, a servar l'entrelligat substancial de la vida externa de l'Església, penyora, ensems, de la conservació del dogma, s'adreçava molt particularment a regular els drets i obligacions de les persones que vivien aleshores dins l'opulenta situació del cristianisme. Però el Dant no se n'aconhortava, ans enyorava vivament les formes infantines de l'albada del cristianisme i esclatava amb aquest plany:

> *Per questo l'Evangelio e i Dottor magni*
> *Son derelitti, e solo ai Decretali*
> *Si studia si, che pare a'lor vivagni.*
>
> (Parad. cant IX, v. 133 i segs.)

Ell preferiria, per son gust particular, que els aspectes externs de la vida social catòlica tornessin a

> ..... *Nazzarette,*
> *Là dove Gabriello aperse l'ali.*
>
> (Ib. vv. 137 i 138)

i encès com un foc de Sant Joan amb aquesta idea registra a contracor la cessió de Roma al Pontificat, com doble *avinentesa* de mutacions cabdals a la vida religiosa i civil dels pobles:

> *Ahi, Costantin, di quanto mal fu matre*
> *Non la tua conversion, ma quella dote*
> *Che da te prese il primo ricco Patre.*
>
> (Inf. cant. XIX, v. 115 i segs.)

> ..... *Costantin l'Aquila volse*
> *contra il corso del Ciel, ch'ella seguio*
> *Dietro all'antico che Lavinia tolse.*
>
> (Parad. cant VI, v. I i segs.)

Tal és el revers de l'ànima del Dant. L'anvers d'ella té una plena unitat i identificació amb les trajectòries de la seva època que seguiren els esperits de més alta volada. El casal on actua i espandeix les exhalacions més sinceres i íntimes de la seva mentalitat és un claustre gòtic amb llegendes bíbliques conscientment posades, però amb l'esguard també atent als anants i vinents de la vida política i civil dels pobles. Tampoc el Dant —malgrat les seves ideals preferències per la vida excepcionalment austera—va poder sostreure's a les íntimes convergències que aleshores tenien els pobles amb l'Església Romana. Però la flor més suprema del contingut de la seva obra és profundament teològica i ascètica. Per a comprovar-ho ens fixarem només en la primera i fresca embranzida del seu esperit, el primer tercet de la *Divina Commedia* que alhora ens plaurà de glossar breument.

III

El primer tercet de l'Inferno

Diu així:

> *Nel mezzo del cammin di nostra vita*
> *Mi ritrovai per una selva oscura*
> *Chè la diritta via era smarrita.*

A mitjan camí de la nostra vida. Andreu Febrer tradueix: *En lo mig del camí de nostra vida.* Dant considera aquí la vida com un camí, en conformitat a ço que diu en el *Convitto* (III: 15): *il cammino di questa brevissima vita.* Així, doncs, el mitjan camí de la nostra vida, ço és, de la generalitat dels homes (diu *nostra*), haurà d'ésser, segons la mens del Dant, la meitat dels anys a què, per regla general arriba l'home, segons la pensa del poeta. Quina era aquesta, és cosa ben planera d'es-

brinar tenint en compte altres textos paral·lels del que comentem i també la Sagrada Escriptura que és com el punt ideador d'aquest tercet en relació amb la vida del Dant.

a) En els homes complerts, diu en el *Convitto* (IV: 23) la meitat de la vida és als 35 anys (*credo che nelli perfettamente naturati esso sia nel trentacinquesimo anno*).

b) El Psalm LXXXIX: 10, diu: *els dies dels nostres anys són setanta anys* (*dies annorum nostrorum sunt septuaginta anni*).

Tenim, doncs, que la meitat dels anys de la vida segons la mens del Dant són els 35, i, per tant, que a ella hom ha de referir quant es diu en el poema. Ara bé, com que ell estableix en aquest que en fer són fantàstic viatge

Ier...
Mille dugento con sessanta sei
Anni compiè...
(Inf. XXI: 112 i segs.),

això és l'any 1266 de la mort de Crist, afegint-hi els 34 de la seva vida tenim el del viatge del Dant o sia el susdit de 1300. Per això en el *Purgatori* (II: 98) diu al poeta el seu gran amic Casella:

Veramente da tre mesi egli ha tolto
Chi ha voluto entrar con tutta pace,

referint-se al jubileu de l'any 1300 publicat pel Papa Bonifaci.

Si, doncs, el Dant, segons ell mateix, tenia 35 anys a l'any 1300, és clar que nasqué l'any 1265, dada que precisament entén donar Boccaccio en el cap. I del seu comentari (*aver saputo da ser Pietro di messer Giardino da Ravenna, che era stato uno dei piu intimi amici i quali avesse avuto il nostro Poeta in detta città che egli era morto in età di anni* 56 *e tanti mesi quanto corrono de Maggio a Settembre il di* 14 *di questo istesso mese del anno* 1321). I Leonard d'Arezzo també constata en sa *Vita Dantis*: *nacque Dante nelli anni Domini* 1265.

Segueix el Dant: *Me vaig trobar per una selva bruna*. Andreu Febrer tradueix: *Me retrobé per una selva escura*. De moment apar que el Dant vulgui dir en aquest vers que es va trobar, això és, que havia anat a parar i es *trobava ficat*, com es diu correntment, en una selva fosca; però considerada amb tota atenció l'estructura interna d'aquest vers, hom conclou que la mens del poeta era ben altra.

L'esmentat glossador G. Poletto comenta aquest lloc dient *reconeguí, em donguí compte que jo era un una selva, deixondint-me del somni en que era del bell punt que vaig deixar el viarany del bé i de la justícia*. Aquesta interpretació, a part d'ésser amplament fonamentada, representa un important avanç quant a aquells comentaristes que com el P. Lombardi (1) deixaven el susdit verb sense cap comentari.

Però la glossa més natural que hom pot fer aquí creiem que rau en una plena coincidència amb el moment de la conversió de Sant Agustí. *Em vaig trobar*, diu, això és, a *ell mateix*: doncs l'entitat perduda era ell mateix. Però llavors que un hom perd qualque cosa determinada esdevenen dos fets:

a) Tenebror o ignorància intel·lectual quant al lloc de la cosa, o com diu el Dant més avall:

Tant' era pien di sonno in su quel punto
Che la verace via abbandonai.
(Inf. I: 10)

Així, doncs, *a contrario sensu*, en trobar-la hom, com d'una faisó casual, torna ésser esclarit quant a la posició de la cosa mentalment perduda. Així el Dant, en trobar-se va conèixer on ell era.

b) Però esdevé igualment quan és perduda una cosa que resta esvaït el domeny efectiu i la possessió d'ella, la qual, generalment, sol anar a parar—encara que no sigui sinó transitòriament—en poder d'altri, que la governa com novell dominador. Dir, doncs, que es va trobar, comporta també que havia anat a parar al domeny i possessió d'altri, i que en trobar-se tornà a obtenir la possessió i el domeny d'ell mateix, o sia canvià sobtosament, i amb oposició *per diametrum*, la seva vida. I, en efecte, l'home que sojorna en el vici,—segons la clàssica doctrina del cristianisme seguida intensament pel Dant—és esclau, o sia és sota el jou de les passions desordenades (1). Tal és la conclusió que hom trau d'altres textos paral·lels del Dant i de la seva ben coneguda propedèutica (2) Per això, el poeta, adreçant-se més endavant a Beatriu, esclata dient:

Tu m'hai di servo tratto a libertate...
(Parad. XXXI: 85)

Així, Sant Agustí, la conversió del qual fou també *nel mezzo del cammin della vita* (cf. conf. VIII), diu també: *Accepit in me luxuria sceptrum et totas manus dedit ei vesania libi-*

(1) La Divina Commedia di Dante Alighieri corretta, spiegata e difesa dal P. Baldassare Lombardi-Roma, 1820.

(1) Cf. S. Joan VIII: 34.—S. Pere, II, c. II, v. 19.
(2) Cf. S Tomàs (*Sum. Theol.* 2.º 2.ae, quaest. CLXXXIII, art. IV in corp.)

dines (Conf. II; 2, § 4). I en altre lloc de la mateixa obra: «Et volutabar in coeno eius tamquam in cinnamomis et unguentis preciosis et in umbilico eius quo tenacius haererem calcabat me inimicus invisibilis» (cap. 3, n.° 4). I en el llibre VIII: 5, § 1, escriu: «Velle meum tenebat inimicus et inde mihi catenam fecerat et constrinxerat me.» Idees semblants trobaríem a l'Etica d'Aristòtil a Nicomac, en la qual el Dant s'havia pastat (Inf. XI: 80), etc.

D'aquest comentari—que havem fet ràpidament per tal de no abusar de l'amabilitat de la direcció de LA REVISTA—en són com aspectes esclaridors i confirmadors el lloc on el Dant es va perdre i tornar a trobar-se (*selva oscura*) i el revers d'ell (*che la diritta via era smarrita*). Segons els coneguts ensenyaments de la moral cristiana, l'home que abans caminava per viaranys rectes com el Dant (Purg. XXX: 121 i segs.) entra insensiblement en la vida desordenada fins al punt que afluixades, per refredament del subjecte, les llums supernes, es va fent plena nit en el firmament de la seva vida. Perxò diu el Dant:

I' non so ben ridir com' io v'entrai
Tant'era pien di sonno in su quel punto
Che la verace via abbandonai.

(Inf. I: 10 i segs.)

Essent la característica objectiva de la novella vida un adalerat i exclusivista percaçament de les ombres de la Realitat suprema actuades amb total desvinculació d'aquesta, i la subjectiva, una davallada humiliant de la raó vers l'ordre sensible i consegüent predomini d'aquest sobre aquella, posició ridiculitzada per Sant Agustí en aquell conegut text en què pinta l'home de cap per avall i al·ludida clarament per Beatriu en el següent passatge:

E volse i passi suoi per via non vera
Immagini di ben seguendo false
Che nulla promission rendono intera.

(Purg. XXX: 130).

PERE M. BORDOY-TORRENTS

La Divina Comèdia: Infern

CANT III

La porta de l'Infern.—El vestíbul dels displicents.—El pas de l'Aqueront.

«PER MI HOM VA VERS LA CIUTAT PLOROSA;
PER MI HOM VA VERS LA DOLOR ETERNA;
PER MI HOM VA ENTRE LA GENT PERDUDA.
MON ALT FACTOR MOGUT FOU DE JUSTÍCIA:
CREAR-ME VAN LA DIVINAL POTENCIA,
L'AMOR PRIMER I LA SAVIESA SUMMA.
NO FOREN ANS QUE JO COSES CREADES,
SINÓ ETERNES, I ETERNA ÉS MA EXISTENCIA.
AQUELLS QUE ENTREU, DEIXEU TOTA ESPERANÇA.»
Aitals paraules, de color obscura,
vaig veure escrites sobre d'una porta.
Per'xò jo:—Mestre, llur sentit m'espanta!—
I ell em digué, com a persona experta:
—Ací de tota por hem de deixar-nos;
convé que acabi ací tota temença.
Hem arribat ja al lloc a on et deia
que veuries les gents adolorides
que perderen el bé de l'intel·lecte.—
I aprés d'haver posat sa mà en la meva
amb cara alegre, que confort va dar-me,
em portà dins de les secretes coses.
Ací sospirs i planys i crits queixosos

ressonaven per l'aire sense estrelles;
i **això**, al començ, omplí mos ulls de llàgrimes.
Estranys llenguatges i parlars horribles,
accents irats, exclamacions d'angúnia,
crits forts i roncs, i picaments mesclant-s'hi
de mans, un tumult feien, que es regira
sens fi, en aquell ambient d'eterna fosca,
com remolí de pols que el torb cabdella.
I jo, que el cap cenyit d'horror tenia,
diguí llavors:—Qu'és, mestre, ço que sento?
Qui són aquests que tant abat la pena?—
I ell a mi:—Tan míser estat serven
de tots aquells les ànimes petites
que sense infamia i sense honor visqueren.
Amb l'estol menyspreable són mesclades
dels àngels que rebels a Déu no foren
ni a ell fidels, curant sols d'ells mateixos.
A fora els tragué el Cel per no enlletgir-se,
i ni el pregon Infern els volgué rebre,
car d'ells els condemnats haurien glòria.
I jo:—Mestre: qu'és ço que així els agreuja
i que amb uns crits tan agres els fa plànyer?—
Respongué:—Serà dit en poca estona:
Esperança de mort aquests no tenen;
i és tan trista la llur obscura vida,
que de tota altra sort són envejosos.
El món no vol que cap memòria en resti:
justícia i compassió ensems els rebutgen.
Ja més no hem de parlar-ne: guaita i passa.—
I jo, tot esguardant, viu una ensenya
que, voleiant, corria tan furiosa
que no semblava pas volê aturar-se.
I anava al seu darrera tal corrua
de gent, que jo jamai cregut hauria
que hagués la mort pogut desfer-ne tanta.
Després d'haver a alguns mirat amb compte,
l'ombra d'aquell no vaig trigâ a conèixer
que el gran refús donà per covardia.
A l'acte comprenguí (i això cert era)
que aquella era la secta dels abjectes,
ni agradables a Déu ni als seus contraris.
Aquests desgraciats, que mai vius foren,
anaven nus, i sens parâ els picaven
mosques i vespes que damunt tenien.
Elles la faç de sang tota els regaven,
que, a llurs peus amb les llàgrimes unint-se,
per fastigosos cucs era xuclada.
I, quan a un altre indret girí la vista,
d'un gran riu a la riba gent vaig veure;
i per això jo:—Mestre: vulgues dir-me
qui són aquests, i quina llei els dóna
de travessar el riu tanta frisança,
segons amb llum tan frèvola puc veure.
I ell a mi:—Aquestes coses, conegudes
et seran en fixar els nostres passos
de l'Aqueront per la ribera trista.—
Llavors, els ulls avergonyits i baixos,
tement que amb més parlar li fes agravi,
fins a sê al riu no li diguí altra cosa.
I vet aquí que ve dintre una barca

un vell de pèl tot blanc, a crits dient-nos:
—Ai de vosaltres, ànimes perverses!
No espereu pas que el Cel mai pugueu veure:
vinc per portar-vos cap a l'altra riba,
al gel i al foc, dins la foscor eterna.
I tu, que allà t'estàs, ànima viva,
aparta't (car són morts) d'aquesta colla.—
Mes, quan veié que jo no me n'anava,
digué:—Per altres ports i una altra via
has de fer la travessa vers la platja:
nau més lleugera és menester que et porti.—
I el guia a ell:—Caront, turment no et donis:
així s'ha disposat allà on pot fer-se
tot ço que es vol, i més ja no preguntis.—
Restaren quietes les peludes galtes
del nauxer de la lívida llacuna,
qui entorn dels ulls rodes de foc tenia.
Mes aquells esperits, tots nus i lassos,
van mudar de colô i de dents petaren
tantost oïren aquells mots durissims.
I maleïen Déu i els propis pares,
l'espècie humana, i el país i l'hora
de llur engendrament i llur naixença.
Després, tants com n'hi havia, se'n tornaren
amb grans plors vers la riba malastruga
que espera tots aquells que Déu no temen.
El dimoni Caront, amb ulls de brasa,
de sobte els fa senyal, i, arramadant-los,
bat amb el rem els que s'endarrereixen.
Com al temps de tardor moren les fulles,
d'una a una caient, fins que la branca
ha estès per terra ses despulles totes;
així d'Adam la mala descendència
es llencen d'un a un d'aquella vora,
com ocell al reclam, en veure el signe.
Així se'n van per sobre l'aigua obscura,
i, abans que a l'altra banda arribats siguin,
ja ací una nova munió s'acobla.
—Fillet meu—falaguer em digué el mestre:—
els que en la ira del Senyor es moren
han de fer cap ací, vinguin d'on vinguin;
i de passar el riu frisança senten,
car de Déu la justícia els esperona
talment, que afany se'ls torna la temença.
Mai passen per ací ànimes bones:
amb això, si Caront de tu es lamenta,
saber pots ja el sentit de ço que digui.—
Això acabat, la llòbrega encontrada
sotragueja tan fort, que la memòria
d'aquell espant encar de suor m'omple.
Eixí un vent de la terra enllagrimada
que promogué un esclat de claror roja,
la qual tots els sentits va fer-me perdre.
I, com aquell que la son venç, vaig caure.

Trad. de N. VERDAGUER I CALLÍS

De la primitiva traduccció catalana de la "Divina Commèdia"

Abans que s'acomplís un segle de la mort del Dant, el dia 1 d'agost de 1429, a Barcelona, n'Andreu Febrer terminava la tasca de traslladar en tercines catalanes la *Divina Commedia*. Aquesta versió de l'algutzir del Rei Magnànim, tan poc estudiada ni llegida, marca indubtablement una fita visible en la història de la fortuna assolida pel gran poema italià arreu del món, alhora que constitueix per a la literatura catalana un dels seus monuments més insignes. Anterior a ella sols coneixem alguna versió llatina, tal la de fra Giovanni da Serravalle, de pocs anys anterior (1417). Quant a versions en llengua vulgar, no hem pogut treure l'entrellat respecte l'existència d'alguna de provençal, inèdita encara i contemporània potser de la d'En Febrer. La traducció que verament contrasta fins ara a la catalana la prioritat cronològica entre les vulgars, és la de D. Enric de Villena. S'ha de tenir en compte, però, que la versió castellana d'aquest magnat de nissaga catalana fou començada certament quan En Febrer ja estava treballant de ple en la seva. Es un punt que ja ha tocat en Mario Schiff, a qui correspon la glòria d'haver donat a conèixer la d'En Villena com existent en un preciós Ms. de la Biblioteca Nacional de Madrid. Aquesta D. C., en prosa castellana, composta entre de 28 setembre de 1427 i el 10 d'octubre de 1428, la féu En Villena a guisa de deport, per distreure's del treball que ell considerava més difícil i penós de traduir l'*Eneida*! Així no és estrany que la tasca del traductor castellà fos feta amb precipitació i no sempre, per tant, amb fidelitat, la qual cosa no es pot dir així com així de la d'En Febrer, el qual traduïa en vers, i en tercines—no usades per cap dels traductors antics castellans—amb una fidelitat admirable. Tant és acostada a l'original, que amb raó deia el Marquès de Santillana, en el seu famós *Proemio*: «Mossen Febrer fixa obras notables e algunos afirman aya traydo a Dante de lengua florentina en catalana, *non menguando punto en la orden del metrificar e consonar.*»

I en efecte: poques traduccions de la D. C. hi haurà que segueixin amb més fidelitat l'original. I és que al fet d'ésser En Febrer bon coneixedor de la llengua italiana, cal afegir la ductilitat del català per emmotllar-se a la concisió estupenda del Diví poema. Però aquesta fidelitat mateixa traeix l'obra del traductor, poeta, per altra part, de poca volada, que en traduir no sol fer obra personal. Demés, poc curòs de l'accentuació dels versos, no pot fer seva la musicalitat del vers dantesc. Veu's aquí els retrets que hom ha fet a la tasca del nostre poeta.

Un altre retret encara, i és que En Febrer empra una llengua excessivament italianitzada. Es sobre aquest darrer càrrec que he de defensar el traductor català, si més no, llevar-li una part de culpabilitat, per dir-ho així. Cal recordar que la llengua d'En Febrer, com a poeta original, és abundosa en provençalismes. Ara bé: la violència que hom creu descobrir, en fer una lectura ràpida de la seva versió de la D. C., cotejant-la amb el text original, en sentit que la seva pruïja d'acostar-se a l'italià l'havia d'obligar a inventar una munió de paraules que no fossin més que adaptacions, més ben dit còpies de la llengua italiana, s'aigualeix bastant si s'examina més detingudament el seu lèxic. Una gran partida dels que semblen purs italianismes, són també provençalismes i àdhuc, devegades mots que es troben en bona prosa catalana, cosa que no sorpendrà a ningú tractant-se de llengües germanes. Es dir que En Febrer, en obra tan difícil com és la de traduir tercina per tercina i vers per vers i àdhuc—molt sovint—paraula per paraula, seguint el mateix ordre que veia dàvant dels seus ulls, havia d'emprar tota mena de recursos, de mitjans. I molts d'aquests mitjans era la seva mateixa llengua poètica que els hi proporcionava, eren mots provençals per bé que fosin alhora vocables italians, de manera que no sempre innovava copiant paraules estranyes.

Això que ara dic es veu bastant ene l passatge que transcriuré més avall i es veurà encara més el dia que serà finida la nova edició d'aquest trasllat català de la D. C. en el qual estic treballant i que des d'aquestes planes anuncio aprofitant l'avinentesa que se m'és presentada. L'edició d'En Vidal i Valenciano (1878), que han d'agrair tots els que que són afectats a la literatura catalana antiga, com també els dantistes, és un esforç pel temps i les condicions en que fou portada

a terme. Avui però, en altra època i amb altra crítica textual, resulta dificient tant per les errades paleogràfiques que s'hi observen com per la incomprensió freqüent del català antic i de l'italià. Demés, l'ortografia del Ms. és bàrbara i desigual en extrem. Cal doncs unificar-la en lo possible, respectant, naturalment, el llenguatge d'En Febrer, anotant al peu de plana els canvis que s'hi puguin introduir, omplir omissions, refer versos quan convindrà i tant com tot això redactar algunes notes històriques o d'altre caràcter, indispensables per ajudar a fer comprensible

... la dottrina che s'asconde
sotto il velame degli versi strani.

D'aquesta manera la nova edició podrà ésser més assequible. La seva publicació, per altra part, suscitarà problemes nous tals com el d'esbrinar a quina família de Mss. dantescs pertanyia l'original de què es va servir En Febrer, i quin dels antics comentaris de la D. C. va utilitzar. Veus aquí el millor monument que la nostra generació catalana pot aixecar al gran poeta, monument que hauríem volgut poder terminar en aquest any del VI Centenari de la seva mort, la qual cosa no ha estat factible donada la feina que suposa, entretinguda i delicada tant que no l'hauria empresa sense la certesa que no em mancarà la guia i adjutori del meu estimat mestre senyor Rubió i Lluch, hereu, entre nosaltres, d'En Milà, en la comprensió i en la fruició estètica del *Poema sacro*.

He de fer constar que en fer la transcripció que segueix sols he tingut al davant el text imprès i no el manuscrit original, perquè es vegi com uns retocs lleugers en l'ortografia i una sòbria puntuació donen tot un altre aspecte al text. No he fet sinó unificar les terminacions *-tz* i *-ts*, escrivint sempre *ts*; l'ús de *l* i *ll*; de *quan, quand, quant*, etc., conforme a la manera moderna. Em serveixo del guionet, punt volat i apòstrof; també accentuo sols usant l'accent agut, perquè a part d'altres raons científiques, ho exigeixen algunes consonàncies. Altres modificacions que he introduït en el text, refent alguns versos i adaptant-me a l'original, consten com a notes. Dono ja per fetes totes aquelles que—a parer meu,—proposà encertadament en Vidal i Valenciano.

A remarcar entre altres les següents paraules, que són provensals (bé que són quasi totes també italianes): vers 9, *pur*=sols; 19 *veny*=vinc; 21 *deny*=digne; 30 *vol*=volentat; 35 *assay*=assats; 45 *pur* (en sentit adversatiu); 46 *leta*=joiosa; 82 *brach*=fang; 111 *o*='ubi'; 115 *co·l*=amb el; 120 *ley*=ella, etc. Adhuc n'hi ha entre elles que són mots també catalans: *assay, brach...*—Segurament sols italians: 42 *esquera*; 48 *queta* (també català?), 69 *Karlo*... Es italià també el significat en què s'usen: 58 *perquè*; 66 *purque*.

RAMON D'ALÒS

Purgatori

CANT V

On tracta de la quarta série de negligents qui tardaren de penedir-se per occasió de dignitats mundanals.

Ia era io de les ombres partit
E seguia los passos de mon Mestre,
Quan derrera mi e dressant lo dit,
Una cridá: «Veges, que de sinestra
No lluu lo raig del sol a aquell dessot
Ans apar viu verament en son estre.»
Los ulls giré dret al son d'aquest mot
E viu-lo per meravella guardar
Pur a mi, pur, ez al llum que era rot.
«Perqué el teu cor se pren a destorbar»
Dix lo Mestre, «que l'anar fas pus lent?

Que·t fa a tu ço que ací ous parlar?
Vina pres mi e lexa dir la gent
E está fort com torre qui no plega
La cima ges, per lo bufar del vent:
Car tostemps l'hom qui pensament carrega
Sobra pensar, de si deslunya el seny,
Perqué el cuytar l'un de l'altro desplega.»
Qué podia io dir, sinó: «Io veny?»
Dient un poch de la color comprés
Qui de perdó moltes vets fa l'hom deny.
Ez entre tant per la costa a travers
Venia gent, denant un poch de nos,
Miserere cantant de vers en vers.
Quan ells viren que io empetxava·l côs
Per lo cors meu al trespassar del sol
Mudar' llur cant en 'O' llonch ragullós;
E dos d'aquells com missatge qu'als vol
Corrent vers nos, vengren-nos demanar:
«Digats qui sots si·us plats a nostre vol»,
E·l mestre dix: «Vos podets retornar
E dir a aquells que ací·us han enviats
Que·l cors d'aquest es vera carn [encar:]
Si per veser sa ombra son restats
Com io avís, assay lo[s] es respost
Facen-li honor e valrá·ls be car.»
Vapors enceses no viu axí tost
De prima nit iamay fendre seré
Ne, sol calant, algun núvol d'agost,
Que en menys aquells sus no tornassen bé;
E junt ab los altros donaren volta
Vers nos com esquera corre sens fre.
«Aquesta gent qui·ns carrega és molta,
E venen te pregar», dix lo Poeta;
«Per ço pur ves, ez anant los escolta.»
«Oh ánima qui vas, per esser leta
Ab los membres ab los quals tu és nada»
Cridant venien, «un poch ton pas queta;
Guarda si algu veist, altra vegada,
De nos, per ço que d'ell novella ports:
Di·ns, perqué vas?, cóm no t'és aturada?
Nos fom ia tots per violença morts
E peccadors fins la derrera hora:
Que ací llum del Cel nos feu accorts,
Si que, penident e perdonant, fora
De vida isquem a Deu pacificats
Qui del desig de sí veure·ns acora.»
E io: «Perqué·us haya bé tots guardats
No·n regonech algú; mas si a vos plau
Res que io puixa, esperits ben nats,
Deyts-m'ho, qu'eu ho faré per cella pau
Qui, derrera los peus d'aquesta guia,
De mon en mon a cercar-la·m sostrau.»
Ez un d'aquells comença: «Cascú fia
Del benefici teu sense jurar-lo
Pur que·l voler per no poder no estia.
On io, que sols denant los altros parlo
Te prech, si may veus cell pais qui és
E seu entre Romanya e cell de Karlo
Que tu·m sies llá dels teus prechs cortés
En Fano, que per mi sia cantat

Que purga·ls crims d'on he Deu tant ofés.
D'aqui fuy eu; mas li pregon forat
D'on exí·l sanch, sus lo qual io sehía
Als Antenors, al cors me fora dat
La on io plus segur esser creia:
Feu-he fer cell de Est, que m'hach en ira
Assats plus llá que lo dret no volia
Mas si io fos fugit envers la Mira
Quan yeu fuy sobrejunt az Oriach,
Encara fora io llá on s'espira.
A l'estany fugí, e·l canyit e·l brach
Me retench e cayguí, e llá vi eu
De la mia sanc fer-se en terra llach.»
Puys dix un altre: «Oh si·l desig teu
Se cumpla axí que·t trasca sus l'alt mon
Ab bona pietat aiuda·l meu!
Io fuy de Montefeltro, eu son Boncont:
Ioana ne altri ha de mi cura,
Perqué entr'aquests vaig yeu ab baxa front.»
E io a ell: «Qual força o qual ventura
[Te] destraí fora de Campaldí
Que no·s sabé ia may ta sepultura?»
On ell respós: «Al peu del Casentí
Traversa una aygua qu'ha nom l'Arquiá
Qui sobre l'Erm neix sus en Appenní.
Allá, ahon lo seu nom resta va
Arribé io, fort nafrat en la gola
Fugint a peu e sangonant lo pla.
Aquí perdí la vista, e la parola
En lo nom de Maria llá fení;
Cayent, romás llá la mia carn sola.
Io·t diré el ver, [e] entre·ls [vius] tu ho di:
L'angel de Deu me pres, e cell d'Infern
Cridá: 'Oïx, perqué·m prives axí?
Tu te·n portes d'aquest ço que és etern
Per una llagremeta qui·l me toll;
Mas io faré del cors altro govern!'
Be saps tu com en l'aer se recoll
Cell'humida vapor que aygua devé
Tentost com munta lla ô·l fret l'acoll.
Junyí lo mal voler, qui mal s'avé,
Ab l'entendre, e mog lo fum e·l vent
Per la virtut que sa natura·l de
Despuys la vall cô·l dia fo estent
De Pradomagno al Gran jou cobrí
De neule, [e]·l cel de sobre feu entent,
Que l'aer prenys en aygua es convertí.
La pluya caych, ez al[s] foçats vengué
Ço que de ley, la terra no sofrí
Ez axí com a rius grans se cové
Envers lo flum reyal ten prest e lleu
s'arruiná, que res no la tengué.
Lo meu cors fret trobá sobre lo freu
L'Archiano rebent, qui·l dux d'allí
En l'Arn, e me solgué del pits la creu
Que de mi feu, quan del dolor morí:
Girá·m per les ribes e per lo fon,
Puys cobrint-me de sa presa'm cenyí.»
«Deu!, quan seras tornat llá sus al mon,
E reposat d'aquesta llonga via»,

Seguiu lo terç [e]sperit lo segon,
«Recorde-t[e·n] de mi, qui son la Pia!
Sena me feu, e desfeu-me Maremma
Com sab cell qui, anellada m'havia
Primerament e[s]posant ab sa gemma.»

*Trad. d'*A. FEBRER.

6 ans: abans, *es llegeix en V[idal]*, però hi ha de massa una síl·laba.
25 Cós, *de 'cursum'*: cors *V*.
31 E·l: el *V*.
33 Vera carn: carn vera *V*.; encar *ja fou afegit per V*.
36 Valrá·ls: velrals *V*.
39 ne, sol calant: ne sol, calant *V*.
49 veist: veits *V*.
51 Di·ns (*més aviat que* dons): Dens, dinos *V*.
72 Purga: *V. corretgeix, sense fonament, en* purgué.
82 Canyit: *millor* canyiç?
88 en: é *V*.
92 [Te] destrai: destrai tu (*afegit el pronom*) *V*.
103 [e]: *manca en V*.
113 lo fum: lo sol *V. Lliçó d'algun ms. italià?*
116 al: el *V*.
117 [e]: *manca en V*.
124 freu (?): seu *V*.
127 feu: *millor* fiu?
128 les: los *V*.
130 Deu!: *V. corretgeix* Diuho.
133 Recorde-t[e·n]: *V. diu* recordet, *però manca una síl·laba.*

L'estil del Dant

Més de quatre vegades, llegint *La Divina Comèdia*, se'ns ha fet molt estrany i ens ha vingut molt de nou, fins al punt que ho hem dit a algun amic, que un home del segle XIII, que és el segle de la ingenuïtat i el primitivisme, tant en la concepció com en l'execució de les obres d'art, assolís la gran perfecció d'estil que va assolir, que sembla més pròpia d'un segle XIX, que d'un XIII, i molt més tractant-se com es tracta del Dant, que abans d'escriure'ns *La Divina Comèdia* ens va deixar escrita *Vita nuova*, que per la concepció o l'execució és verament una obra que es pot molt ben comparar amb les d'aquella època tant si són de poesia com si són de pintura o com si són de música, que pel cas és igual, perquè no pot ésser ni més ingènua ni més refinadament pura i primitiva, i en canvi *La Divina Comèdia* no solament de concepte sinó per la manera d'estar escrita i redactada presenta la forma retòrica del segle XIX, no sols en les imatges i les comparacions que hi posa a cada pas, sinó en la mateixa construcció de la mètrica, que és accentuada i rimada amb la plenitud del ritme i de la rima de la poesia de la centúria passada, que és quan les arts, deixant de banda el principi vital que és la deu de l'emoció estètica, es llancen sense fre a la perfecció formal i arriben a produir les obres falses que van arribar a produir.

Si examinem la manera de concebre i la manera d'escriure del Dant en *La Divina Comèdia*, i la comparem no solament als altres poetes de l'època, sobretot als dels altres països, i fins als altres que van anar venint després d'ell, com si la comparem, més que res, als pintors que van pintar amb els pinzells el que el Dant havia escrit amb la ploma, i es pot considerar que s'hi inspiraven, veurem la gran diferència d'estil i de concepció que hi ha i haurem de classificar el Dant com una excepció en la història i la cronologia de l'art, que en la qüestió de l'estil s'avança a tots els artistes, perquè va sis segles més endavant que ells; i, si no fos pel tema que tracta i més que res la fe religiosa que l'inspira, els crítics d'art l'hauríem de treure del segle que és per posar-lo al XIX.

Si, assentades aquestes bases i premises, se'ns preguntés quines conseqüències se n'han de treure en pro o en contra del Dant, respondríem que el segle XIX, que és el segle que pot reclamar l'estil general de *La Divina Comèdia*, presenta el fenomen estètic, que

nosaltres hem posat sobre la taula, d'haver minvat la quantitat d'emoció vital de l'art, en raó directa de la perfecció retòrica, i qui diu retòrica diu acadèmica, de l'obra, perquè els artistes del nostre temps, que hem volgut retrobar aquest principi vital estètic, hem tingut de reaccionar com un sol home, com uns desesperats, contra l'academisme, fins els que com nosaltres no podem deixar de reconèixer aquí i a tot arreu que l'acadèmia i la retòrica contenen els cànons suprems i definitius de les Belles Arts.

Discutir fins a quin punt el Dant, que és un home sublim, ha sigut víctima, en *La Divina Comèdia* que li ha dat la celebritat que té, del fenòmen estètic del segle XIX, seria un dels punts més interessants per nosaltres els crítics d'art, i encara que no cal dir que els que subscribim som dels més modestos que hi pugui haver, ens aventurarem a dir que, si no estem equivocats i els nostres llegidors no ens demostren el contrari, hi hauria mil maneres de trobar senyals del fenomen estètic del segle esmentat en el gran poema del Dant, si no en el conjunt, que té una grandesa que espanta, en més de quatre i en més de cinc detalls, deixant sempre de banda que hi ha molts que participen de la grandesa i la sublimitat del conjunt com si hi estiguessin concentrades del tot, malgrat que fins en aquests punts determinats no negarem que la crítica hi pogués trobar pocs o molts símptomes del que diem, que si tant se'ns apura direm que no sols es troben en aquestes parts del Dant, sinó que d'una manera general es pot dir que són la característica de la poesia italiana, que quan els altres països encara no daven senyals de sortir dels estils medievals, els italians ja començaven a tocar a la retòrica.

FRANCESC PUJOLS

L'al·legoria en l'obra del Dant

En una lletra adreçada al príncep Can Granda della Scala, el seu protector, en la qual li dedica el cant terç de *La Divina Comèdia*, diu Dant:

«Cal fer constar que el sentit d'aquesta obra no és simple: ans pot ésser qualificada de polisensa, és a dir, que tanca molts sentits; d'on, un és el sentit que té segons la lletra i un altre segons les coses per la lletra significades. El primer és el sentit literal, el segon l'al·legòric.» En altre passatge de la mateixa lletra, afegeix: «L'assumpte de *La Comèdia*, segons la lletra considerada, és l'estat de les ànimes després de la mort... Però, si considerem l'obra segons el sentit al·legòric, l'assumpte és l'home quan, per la llibertat del seu albir mereixent o desmereixent, se troba sotmès a la justícia del premi o del càstig... El gènere de filosofia segons el qual aquí és procedit, és operació moral o sigui ètica, i per aquesta raó el llibre no ha estat ordenat en vistes a l'especulació, sinó a la pràctica... La seva finalitat, és, doncs, allunyar els que viuen en aquest món de llur estat de misèria i adreçar-los a l'estat de benaurança.»

Aquestes confessions del propi poeta són la prova més palesa de l'existència de l'al·legoria en la seva obra. Però quines són les al·legories que s'estogen, com un misteriós tresor, al fons de les imatges sublims del món dantesc? Res d'això no ens revelen les paraules del Dant. Es innegable la greu dificultat que presenta la interpretació de la seva obra. El lector de més sagacitat té de confessar-se desorientat en mig de l'immens laberint de símbols i al·legories que omplen d'enigmàtiques vegetacions les esferes del món visitat per l'esperit del poeta. Havem vist, pel passatge del Dant abans transcrit, que ell atribueix una finalitat purament moral al seu poema. Però, quina valor havem d'atribuir a aquestes declaracions quan llegim l'Epitafi compost per ell mateix en Ràvena perquè fos inscrit en son propi sepulcre, el qual comença així:

«Jura Monarchiæ, superos, Phlegetonta, lacusque
Lustrando cecini; voluerunt fata quousque»?

Per manera que l'objecte de son gran pelegrinatge a través de l'Infern, Purgatori i Paradís, fou contar els drets de la Monarquia. Però, quina monarquia? La dels emperadors, declarada per ell independent del Papat i derivada directament de Déu, com sosté en el seu tractat «De Monarchia», o bé es tracta solament dels drets de la monarquia celestial? Serà aquest epitafi un sòlid fonament de les estranyes teories de Rossetti, el crític

dantesc que veu en l'obra del gran poeta una al·legoria, o més ben dit, una xarada política?

L'existència d'un sentit ocult en la *Vita nuova* és tan evident, que no puc imaginar que ningú gosi negar-la. La manifestació més clara i explícita del seu sentit al·legòric la trobem en les paraules del mateix Dant. Amb una insistència ja per si sola significativa declara tres diferents vegades en aquesta obra que la interpretació dels seus sonets i cançons és sumament difícil. Aquest tres passatges són els comentaris que ell posa a les cançons «Ballata, io vo che tu ritrovi Amore», i «Donne ch'avete intelletto d'Amore» i al sonet «Coll'altre donne la mia vista gabbatte».

Bastarà transcriure una d'aquestes declaracions, i trio d'elles la més significativa, que és la que segueix al sonet esmentat. Diu així: «Aquest dubte és d'impossible solució per a tot aquell qui no sigui en igual grau (que jo) *fidel d'Amor*; i aquells que ho són ja veuen clarament ço que resoldria les paraules dubtoses; per això no és menester solucionar el dubte; car les meves paraules foren inútils o al menys supèrflues.» Aquesta declaració demostra que els poetes amatoris d'aquella època formaven una mena de societat secreta, en la qual l'iniciat passava per diversos graus i els membres de la qual usaven un llenguatge arbitrari que requeria per ésser completament comprès la iniciació al grau corresponent: aquesta secta literària portaria el nom de *Fidels d'Amor*.

Aquesta mateixa expressió *Fidels d'Amor* la trobem repetida molts cops en la *Vita nuova* i és molt significativa en el sentit que acabem d'indicar quan, referint-se al primer sonet de l'obra, diu: «Vaig proposar-me fer un sonet, en el qual saludés a tots els fidels d'amor.» Si no fos més que això, no indicaria altra cosa sinó que fa alusió als enamorats en general, però a continuació afegeix: «i suplicant-los que jutgessin la meva visió, els vaig escriure ço que havia vist en el meu somni.» No hi ha dubte: es tracta d'una comunitat de poetes que's proposen els uns als altres els misteris de llur religió per ajudar-se naturalment en la llur comprensió i esclariment.

Aquesta correspondència epistolar en vers deuria ser un dels rites de llur comunió. Tenim dos exemples d'aquesta correspondència, portada a cap amb tota la gravetat i solemnitat d'un acte de litúrgia. Al sonet del Dant contestaren Guido Cavalcanti, Cino da Pistoia i Dante de Maiano, els textos dels quals es conserven íntegrament. L'altre exemple ens el dona Dante de Maiano, el qual en el sonet «Proveddi, Saggio, ad esta ragione» fa també crida els seus confrares en amor perquè li expliquin un somni o visió que li ha esdevingut. Li contestaren Chiari Davanzati, Guido Orlandi, Salvino Doni, Ricco da Varlungo, Fiosie Baglione i el mateix Dante Alighieri, els textos dels quals han arribat igualment íntegres als nostres dies.

Tots aquests sonets ofereixen dificultats gairebé insuperables d'interpretació, com passa amb bona part dels del Canzoniere del Dant; i la deducció lògica és que del moment que no és possible concebre que una comunitat de la qual formava part el mateix Dant perdés el temps a inventar i combinar imatges incoherents, ha d'existir un pensament íntim, amagat sota aquest llenguatge convencional que ja no comprenem perquè no en posseïm la clau.

Si és evident la intenció al·legòrica d'una part de la *Vita nuova*, és encara més fàcilment provador el caràcter simbòlic de *La Divina Comèdia* en lo que toca al personatge de Beatriu.

Força coneguda i famosa és la visió apocalíptica que el Dant fa aparèixer al benaurat sojorn del paradís terrenal en el llindar del paradís celestial. Els set dons de l'Esperit Sant, els vint-i-quatre llibres de l'Antic Testament, els quatre Evangelistes, els Actes de Sant Lluc, les Epístoles de Sant Pau, les lletres Canòniques dels apòstols Jaume, Pere, Joan i Judes, i el misteriós Apocalipsi, representats per un estol de graves personatges abillats de blancs vestits, coronats els uns de lliris i els altres de roses i voltant, com si fossin la seva esplèndida, cort el carro de l'Església arrossegat per un simbòlic grifó doblat d'àliga i de lleó simbolitzant la doble natura de Crist. Tal és el moment solemnial i l'esplèndida escena que el poeta tria per fer aparèixer descendint de l'altura de la glòria sa mai oblidada Beatriu en mig d'una immensa legió d'àngels que inunden l'espai amb una pluja de flors.

Così dentro una nuvola di fiori
Che dalle mani angeliche saliva
E ricadeva giù dentro e di fuori,
Sovra candido vel cinto d'oliva
Donna m'apparve sotto verde manto
Vestita di color di fiamma viva.

Tal és l'apoteosi amb que el Dant glorifica a Beatriu.

Però, ens hem d'acontentar amb el sentit literal per a la interpretació del gran poema dantesc des d'aquesta meravellosa escena fins al final de l'obra? No, certament, quan veiem Beatriu amb el seu vel blanc, símbo

de la fe, coronada d'olivera, símbol de la saviesa, vestint el mantell verd de l'esperança i la túnica ardent de la caritat; quan dintre dels seus ulls s'emmirallen alternativament les dues formes del sant grifó, quan la veiem precedida de les virtuts cardinals com si fossin ses missatgeres, i sols les virtuts teologals permeten al Dant contemplar-la cara a cara; finalment quan els ancians inspirats de l'Antic i Nou testament canten ses lloances i la saluden per tres cops amb les místiques paraules: «Veni, sponsa de Líbano.»

No hi ha dubte: cal reconèixer sota aquests signes un sentit transcendent; cal reconèixer, com diu Ozanam, en aquesta Beatriu l'al·legoria de la ciència que ensenya a amar, a esperar i a creure; les ensenyances de la qual convergeixen totes a la idea de Crist considerat alternadament en cada una de ses dues natures. Aquesta és la ciència revelada pels escrits dels profetes i dels apòstols. Ella és, seguint la pròpia interpretació del Dant, la mística esposa de Salomó (*Convivio, II*)... Beatriu s'es convertida en part activa de la història de l'Església, en guardadora de la tradició i vencedora de l'error. La modesta donzella florentina s'eclipsa sota una representació que no pot ésser altra que la de la Teologia. La realitat se transfigura en símbol.

No hem de creure que el Dant quan adopta el procediment d'ocultar els esdeveniments i la trama del seu argument sota el vel de l'allegoria, ho fes guiat pel seu propi geni, ni tampoc que aquest fos una invenció original del seu talent. El llenguatge al·legòric no sols ha existit en la literatura de les més antigues èpoques, sinó que era conreat durant l'època del Dant, era aquest un mitjà molt general entre els escriptors d'aquella època i el Dant no feu més que adaptar-se a l'ambient que respirava llavors el món literari.

L'esperit al·legòric és el més típic i personal que trobem en la poesia i en l'art en general de l'Edat mitjana. Els gèneres literaris que aparentment haurien d'ésser els més refractaris a l'encarnació d'aquest esperit, com són la narració d'aventures, la descripció de costums, etc., se'ns presenten en aquella època influïts també per aquest esperit. Cal només recordar les llegendes de la Taula Rodona i particularment les del Sant Graal per convèncer-nos del que diem. «La diferència, diu Fr. Schlegel, radica en que en aquestes ficcions cavalleresques al·legòriques el sentit ocult està tancat en una exposició de la vida, mentre que en el Dant, al contrari, les pintures de la vida sols estan intercalades i distribuïdes en l'edifici sàviament dividit de la seva al·legoria que abraça tot l'univers.»

Aquesta manera d'expressió adquirí gran popularitat mercès al Cristianisme. Totes les reminiscències orientals i totes les influències de les escoles idealistes hel·lèniques que es feien sentir en el pensament d'aquelles èpoques van introduir i propagar per totes les esferes de l'activitat intel·lectual el sistema simbòlic d'expressió que donà origen a l'al·legòric. Aquest sistema, restes del qual els trobem ja en els antics poetes òrfics, sortí a la fi del misteri sacerdotal i del recinte dels temples per a divulgar-se en l'Edat mitjana amb els llibres profètics de l'Antic i del Nou Testament.

En l'època del Dant començaven a pendre vigor els estudis de l'antiguitat clàssica, que més endavant al ferm impuls del Petrarca havien de produir els dos moviments de l'Humanisme i de la Renaixença. Doncs bé: l'esperit amb què llavors eren interpretats els llibres sagrats acabà per influir també en la interpretació dels llibres profans de l'antiguitat. El dualisme filosòfic cristià es reflectí en ambdós casos, donant lloc a una sèrie interminable d'idees antitètiques i de contraposicions de les quals se servien com a representacions del Bé i del Mal. L'edat del ferro i de l'or, l'Aoern i els Camps Elisis i altres, són exemples d'aquest sistema aplicat a la mitologia. Entre les antítesis bíbliques esmentarem les de l'home ignocent i el pecador, l'Edem i la Vall de llàgrimes, Jerusalem i Babilònia, etc. Totes aquestes paraules per als homes de l'Edat mitjana eren el vel que amagava idees sublims de bondat i de terror; quan les sentien pronunciar, ningú pensava en la materialitat de la seva significació; sonaven com ecos de l'altre món; eren com a senyeres que quan les veiem no ens aturem a considerar les llurs colors, sinó sols tenim present ço que signifiquen.

Aquest esperit simbòlic, característic de la literatura hebrea (que fou la mestressa de la medieval) i de les altres literatures orientals, exercí una influència tan profunda en tots els pobles cristians, que el gran crític Fr. Schlegel gosa afirmar que «la Biblia va arribar a ésser per a la poesia, l'escultura i les altres belles arts de l'Edat mitjana i encara dels temps moderns, ço que foren per a l'antiguitat els cants d'Homer: la deu, la regla i la fi de tots els assaigs i de totes les ficcions simbòliques.»

Beatriu és, segons el meu criteri, realitat i símbol alhora. Però aquest símbol no fou creat d'un cop i com per miracle en l'esperit del Dant. Al contrari, fou un producte espiritual en constant evolució que transformant-se per graus va anar adquirint successivament distintes representacions i elevant-se cada cop més en sa significació fins assolir el cim

transcendental de la seva ascensió gloriosa. Hi ha qui pretén que el Dant s'ha limitat en la *Vita Nuova* a narrar exclusivament els seus amors humans idealitzats sense cap intenció al·legòrica; n'hi ha d'altres que sostenen que el Dant s'entretingué tota la vida, dintre la seva torre d'ivori, a combinar logogrifs i acròstics, com si s'hagués volgut donar el gust de veure els seus successors trencant-se el cap cercant la clau dels seus enigmes. Uns i altres van ben errats i no tenen la recta comprensió de la suprema harmonia entre l'ideal i la realitat, entre l'art i la vida, pedra fonamental de l'obra del geni creador. Aquest és un arbre que escampa les més profundes arrels en la dura realitat sensible, però també estén i s'enlaira el seu brancatge fins al cel, però això en virtut de sa mateixa vigoria interior que ell beu dintre les entranyes de la realitat en la qual està profundament arrelat. Aquest fou el Dant i com ell foren tots els genis que han deixat petja duradora en la història de l'art. Així, doncs, en cap de les obres poètiques del Dant es troben isolats l'un de l'altre els dos elements essencials de tota obra d'art, no deixen mai d'influir-se recíprocament els dos pols ideal i real que sostenen l'eix del món de la poesia: ambdós es troben perfectament units en cadascuna de ses obres i a eixa perfecta fusió deuen precisament llur eterna jovenesa.

M. DE MONTOLIU

"L'avara povertà"

Aquells que el Boccàcci anomenava *semibarbari et efferati homines,* solen fer-nos retret als catalans, com una injúria, d'aquell vers de *La Divina Comèdia* que diu:

l'avara povertà di Catalogna.

En Frederic Rahola (1), per deslliurar la nostra terra de l'estigma dantesc—que no és tal, sinó el més petit dels mots amb què insultà l'Alighieri totes les terres i ciutats, començant per la pairal Florència,—hi volgué veure només una al·lusió a Frederic III, el desertor de la causa gibelina, flestomat en aquells altres versos (Par. XIX, 130):

Vedrassi l'avarizia e la viltade
di quel che guarda l'isola del foco,
dove Anchise finì la lunga etate.

Anem a revisar la interpretació d'aquelles paraules del Dant, fugint tot apassionament d'amor pròpia nacional, posat que tractem, i no res més, un afer de crítica literària.

Comencem per recordar sencer el passatge (2). Enraona amb el Dant un amic seu, Carles Martell, primogènit de Carles II *el Coix* d'Anjou i de Maria d'Hongria, mort als vint-i-quatre anys, vivent el seu pare: això ha impedit que en ell es reunissin les corones d'Hongria, de Provença i de Nàpols; i també hauria hagut d'heretar la de Sicília.

Se mala signoria, che sempre accora
li popoli suggetti, non avesse
mosso Palermo a gridar: «Mora! Mora!»

I afegeix referint-se al seu germà Robert, rei de Nàpols:

E se mio fratre questo antivedesse,
l'avara povertà di Catalogna
già fuggiria, perchè non gli offendesse;
Chè veramente provveder bisogna
per lui, o per altrui, sì ch'a sua barca
carica più d'incarco non si pogna.
La sua natura, che di larga parca
discese, avria mestier di tal milizia
che non curasse di mettere in arca.

La interpretació d'En Rahola és aquesta: «Si el mal govern que turmenta els pobles sotmesos no hagués mogut Palerm a les Vespres Sicilianes, i si el meu germà prengués experiència d'això, governant bé i no carregant massa la barca, l'avara pobretat de Catalunya [=Frederic III] hauria fugit i no ofendria Sicília.»

Evidentment, al contrari de com ho veu En Rahola, el subjecte de *fuggiria* és *mio fratre* i el d'*offendesse* és *l'avara povertà.* La interpretació d'En Rahola, doncs, per seductora que fos, caldria refusar-la, per tal com la gramàtica la contrasta.

Els comentaristes italians són tots d'acord

(1) Frederic RAHOLA, *Comentaris a un vers famós del Dant,* en la *Ilustració catalana,* any XI (1913), n.º 508 (2 març).
(2) *Paradiso,* VIII, 40-84.

respecte el sentit literal del text, que en la tercina més interessant per nosaltres fa: «I si el meu germà, abans [de pujar al soli de Nàpols] tingués present això [=les Vespres Sicilianes], ja fugiria l'avara pobretat de Catalunya, per tal que no el perjudiqués.»

La unanimitat, però, desapareix en interpretar *l'avara pobretat de Catalunya.*

Robert i Lluis d'Anjou, germans de Carles Martell, foren tinguts com ostatges a Catalunya de 1288 a 1295, és a dir, de la deslliurança de llur pare Carles II, fet presoner a la batalla de Nàpols, fins a la pau d'Anagni. Partint d'aquest fet històric, la majoria dels comentaristes, de Benvenuto d'Imola ençà, veuen en *l'avara pobretat* una al·lusió a oficials i cavallers catalans que, coneguts per Robert en els anys de captiveri, després l'acompanyaven a Nàpols; d'altres comentaristes—Lana i pocs més—entenen que no parla el Dant d'altra mesquina avarícia que la del rei, tan gran «que era ben digna d'un català».

Sabuda la lluita constant entre les cases d'Anjou i de Barcelona, sembla impossible que hi hagués catalans servint el rei Robert, però és un fet indubtable. La *Crònica* de Giovanni Villani († 1348) diu clarament (1) que «Roberto venne in Firenze con trecento cavalieri catalani e aragonesi», i d'altres testimonis contemporanis recollits per Scartazzini en el seu gran comentari de la *Divina Comèdia* (2) assenyalen fets anàlegs. Tant és, la que d'això deriva, la interpretació vulgata de *l'avara povertà*, que ja la glossa és presa per text en moltes de les traduccions franceses i espanyoles. Així, n'hi ha que diuen:

«Mon frère devait être prudent et, par égard pour ses sujets, ne pas autoriser la cupidité sordide de ses Catalans». (ARTAUD DE MONTOR, Paris, 1859.)

Si mon frère eût pesé ces terribles paroles,
de ses chers Catalans devenus ses idoles,
il chasserait bien loin l'avare pauvreté.
(J. A. de MONGIS, París-Dijon, 1857)

Si previsto mi hermano el caso hubiera,
a fin de no ofender la buena gente,
de avaros catalanes prescindiera.
(J. M.ª CARULLA, Madrid, 1874)

Que si aquello mi hermano preveyese,
favor no diera a catalana gente
avara y pobre que en su daño fuese.
(Comte de CHESTE, Madrid, 1879)

(1) VILLANI: *Cronaca*, VIII, 62; També, IX 39, X 17.
(2) *La Divina Comedia di Dante Alighieri riveduta nel testo e commentata da G. A. Scartazzini*, Leipzig 1874-1900 (3 vols.).

Certament que la interpretació de Lana té bona basa on recolzar. Abunden els testimonis de l'avarícia de Robert en els escriptors contemporanis, com Villani i Mussato (1); d'ell escriu un poeta güelf (2) en una *ballata* sobre la desfeta de Montecatini:

il re Roberto, fonte d'avarizia,
per non scermar del colmo della Bruna (3)
passerà esta fortuna
e smaltirà il disnor temendo'l danno;

i el Dant mateix, en els versos que estem comentant, ens parla de la seva natura, «che di larga parca discese», contraposant, doncs, l'avarícia de Robert amb la lliberalitat del seu pare Carles II.

El meu parer és que les dues interpretacions són veritables en ço que afirmen, però falses en ço que neguen: una i altra no s'exclouen, es completen. El text del Dant, per mi diu ben clar que al rei Robert, avariciós com és, li caldrien oficials que no en fossin gens, que no carreguessin més la barca, per culpa d'ell molt carregada: ja n'hi ha prou i massa amb l'avarícia de Robert, li cal fugir l'avarícia dels catalans, si vol evitar que Nàpols segueixi l'exemple de Palerm.

L'avara povertà di Catalogna, però, està dit d'una manera que tot i al·ludir personatges concrets, sembla que visi sencer el nostre poble.

Renom d'avariciosos n'han tingut tots els pobles mercaders—l'Alighieri mateix en fa retret a pisans, florentins, genovesos—i de pobra, en el segle XIII i bona part del XIV, no podem negar que en fos la nostra Catalunya: recordem només les paraules on narra Des-Clot el trist efecte que l'arribada dels almogàvers, mig nus i escassament armats, causà als sicilians, que encara no els havien vist combatre. De joiosos, hospitalaris i pobres—«pobrets i alegrets», que diria En Pujols—és la fama dels catalans en la poesia trobadoresca. De la pobresa a l'avarícia hi ha un pas molt sovint saltat, que els nostres enemics no havien pas de perdonar-nos: no ho feren ni l'Anjou que conversa amb l'Alighieri, ni abans, en 1285, el trobador francófil Bernat d'Auriac, quan parla dels Catalans estreg-cortés.

L. NICOLAU D'OLWER

(1) G. VILLANI, XII 10; A. MUSSATO, *De gestis italicorum*, V 2.
(2) *Rime di messer Cino da Pistoia e d'altri del sec.* XIV ordinate da Giosuè CARDUCCI. Firenze, 1862, p. 606.
(3) A la torre de la Bruna, a Nàpols, tenia el seu tresor el rei Robert.

La Divina Comèdia: Paradís

CANT TRIGESSIM TERCER (DARRER)

«Oh, Verge i Mare, qu'ets del teu Fill Filla,
»Alta i humil com cap més criatura;
»Tu ets terme fixe del Consell qu'alt brilla.

»Tu ets Aquella qui humanal natura
»Tant ennoblires, que El qui la creara
»No menyspreà de fer-se'n la factura;

»I tanta amor ta sina flamejara
»Que, a son escalf, aquí en la pau eterna
»Hi germinà de bella flor la vara.

»Ets, en el Cel, de caritat lluerna,
»I a baix al món ets, per les gents mortales,
»Font d'esperança dins sa vida verna.

»Dona! Ets tan gran, i és tant ço qu'acabales,
»Que qui vol gràcia i devés tu no corre,
»Pretén el seu desig volar sens ales;

»Car ta benignitat, no sols socorre,
»Sap al pregant; ans bé, moltes vegades
»Lliberalment al demanar precorre.

»Font de misericòrdia, t'apiades.
»En tu, magnificència; en tu, s'aduna
»La suma de bondats de Déu creades.

»Aquest fill, doncs, qui d'ínfima llacuna
»De l'univers, fins aquí dalt admira
»Les vides d'esperits, una per una;

»Suplica a tu, per gràcia, una guspira
»De virtut, que amb sos ulls puga enlairar-se
»Al cim on és de la salut la pira;

»I els desigs de jo veure, que abrandar-se
»Mai més qu'ara per ell, mon aima et prega
»Acceptis (i no curts puguin trobar-se).

»Perquè aclareixis tu llur vista, cega
»Per la mortalitat, amb tes pregàries,
»I de la summa benaurança bega.

»I encara et prec, Regina, a qui contràries
»No es compten voluntats, conservis sanes
»I.lurs afeccions, aprés rutes tan vàries.

»Vença, ta guarda, vel·leïtats humanes!
»Mira Beatriu, amb quantes gents ditxoses
»Pleguen, amb mi, les mans pel que demane's!»

Les divines mirades amoroses,
Fites en l'orador, em demostraren
Com li són les pregàries agradoses.

Llavors, a Llum Eterna s'adreçaren,
A la qual no es pot creure mai qu'envia
Altra criatura esguards que així brillaren

Jo qui a la fi, a tot ço que dalia
Talment com m'era el deure m'apropava,
Sentí com la fretura se'm fonia.

Bernat, tot somrient-me, m'animava
Perquè esguardés amunt: però jo era
Per el meu propi impuls, com desitjava;

Car ma mirada devenint, sincera,
I més i més, entrà dins la clarícia
De la llum que, per si, és la vertadera.

Des de llavors, més claredat s'inícia
Del que's pot dir, car la paraula manca,
I manca la memòria a tal letícia.

Com devé a aquell qui, somniant, s'embranca
I aprés del somni la passió dû impresa,
Mes del miratge no ha memòria franca;

Així sóc jo. De la visió tramesa
No en resta res, i encara ella destil·la
La dolçura d'amor que dins m'ha encesa.

Tal com la neu, sota l'ardent pupil·la
Del Sol, i com pel vent volen les fulles,
Perdia's la sentència de Sibil·la.

Oh, Summa Llum, d'altíssimes agulles
Pels conceptes mortals! A la ment meva,
Presta una espurna, almenys, del foc que aculles!

Dóna a ma llengua virior sens treva;
Que sols una guspira de ta glòria
Pugui llegar a la futura gleva.

Que, per tornar un xic a ma memòria,
I aquestes rimes fer un poc sonantes,
Mellor concepte hauran, de ta victòria!

Crec que al colpir-me les clarícies santes
De viva llum, perdria-se'm la vida
Si en treia més mirades delirantes.

I m'ànima recorda fou ardida,
Per tal motiu a sostenir's, fins junta
L'esguard a la Valor jamai finida;

Gràcia sobreabundant, que fa presunta
Ma vista per fitar l'Eterna Aurora
Fins que, esguardant-la, s'hi fongué conjunta!

En el seu fons, vegí que s'avalora
En un volum, i amor que n'és llaçada,
Ço que, dispers, per l'univers s'enflora.

Substància i accidents, dins la sagrada
Visió, i lligant-se en un sol punt, vaig veure;
Que ço que en dic n'és la claror migrada.

I que la forma universal, puc creure
Vegí del nus que ho ferma tot. M'és llarga
Joia poder aquell gaudir retreure;

I, un punt transcorregut, més m'aletarga
Que vint-i-cinc centúries que s'escolen
Que Neptú admirà l'ombra en l'aigua amarga.

Els ulls de l'esperit, suspesos, volen
A mirar fit a fit; ma ment, atenta,
Esguarda, i flamarades s'hi agombolen;

Que aquella llum talment l'aima fa absenta
De sí, que de girar-se a un altre aspecte
Es del tot impossible que ho consenta;

Per quant el Bé, que és del voler l'objecte,
Tot s'acull dins l'essència; i, fora d'ella
Devé defectüós ço que és perfecte.

I he d'ésser curt en ço que's descapdella,
Més, en el que record', que crïatura
Qui encara xucla maternal mamella.

No perquè més de sola una figura
Fos en la que mirava jo, llum viva,
Que tal i sempre davant meu fulgura;

Sinó perquè la vista, fent-se activa
En mi, esguardant, una sola aparença,
Mudant-me, em feia l'aima llur cativa.

Dins la profunda i clara subsistença
De l'alta llum, tres sols m'apareixien
De tres colors i d'una contenença.

I, l'un de l'altre, els Iris, reflectien;
I semblava el tercer foc que s'abranda
Quals flames en els altres s'encenien.

Com és curta ma verba a tal comanda!
En mon concepte i pel que viu, mesquina;
Com mínim fil de sobirana randa.

Llum Eterna, viventa dins ta sina!
Sola t'entens i t'ets ben coneguda,
I t'ames coneixent-te, amor divina.

I la circulació que és concebuda,
Es veia en tu talment com llum reflecta,
Mig velant-se a ma vista commoguda.

I dintre seu, de la color que afecta,
Em semblà pinta de la nostra efigi,
Pel que ma vista és tota allà conecta.

Tal com el matemàtic, qui el prodigi
De mesurar el cercle és va que assatge,
Car de resoldre-ho no veurà vestigi,

Jo així, davant l'esplendorós miratge,
Volia veure com pot ser convinga
Al cercle i com continga-s'hi la imatge;

Mes tanta no és la força que jo tinga;
Sinó que la ment meva percudia's
Per claredat que ma fretura extinga.

I aquí la visió meva ja abatia's;
De fam de contemplar tals meravelles
Mogué la roda, que a son pler movia's,

L'Amor que mou el Sol i les estrelles.

Trad. d'En LLORENÇ DE BALANZÓ

Aquest número
ha passat per
: la censura :

Del "Canzoniere" de Dant Alighieri

Nelle man vostre, o gentil donna mia...

En vostres mans, madona, faig la deixa
d'aquest pobre esperit que se m'acaba,
tan agreujat, que Amor que el malmenava
se'l mira compadit. De vos mateixa
rebé el jou d'amorosa senyoria,
talment, que, d'aleshores, no sabia
sinó clamar, amb una veu de queixa:
«Amor, el que voldreu, allò que sia.»
Mes ara, trobant goig en la malícia,
de l'aspra mort em feu servent per força.
Oh, madona gentil! almenys, propícia,
esquiveu del meus ulls vostra carícia
perquè el greu de morir jo pugui estòrce!

***

Madonna, quel signor che voi portate...

Madona, aquell senyor que s'afigura
en vostres ulls, guanyant tota puixança,
és qui em dóna fermança
que tindreu pietat de ma fretura.
On ell fa estada, i més acomboiant-se
amb tanta de beutat en la figura,
promou bondat segura
per la pròpia virtut de sa puixança.
Per çò no he mai perduda l'esperança,
tot i l'haver-me estat tan castigada
que ja fóra finada,
sinó que Amor té cura
d'esquivar-li tot mal, amb la dolçura
de sa presència, i amb la remembrança
del lloc gentil i de la flor molt pura
que amb nova vestidura
la meva ment guarnia,
mercè de vostra dolça cortesia.

Guido, vorrei che tu e Lapo ed io...

Tant de bo, Guido, que ens emmagiquessin,
tu, Lapo i jo aplegats, dins d'un navili,
i que pels solcs de l'esbarjós exili
tots els vents de la mar se'ns sotmetessin;
que de mal temps, ni d'altra malanança,
no fóssim impedits. I que, tothora,
el desig d'un amb el de tots lligant-se,
del perill d'agreujar-nos fóssim fora.
Oimés, Na Beatriu i Na Joana
i la trentena entre les més formoses
entressin en l'encís; i d'amoroses
qüestions tenir dissertació galana,
i veure-les an elles tan joioses
com nosaltres, de joia sobirana.

***

Dagli occhi della mia donna si muove...

Els ulls de l'estimada resplendeixen
d'una llum tan gentil, que allí on s'amostra
coses novelles i altes compareixen,
com no abasta a contar-ho el llavi nostre.
Es com a pluja esglaiadora i fina
que se'ns fiqués al cor, eixa mirada;
i en fugim tremolant... Però declina
la voluntat, i anem altra vegada
al lloc fatal, porucs, amb la fretura
de si, en tornar-la a veure, es mudaria
en conhort la puixança, abans tan dura.
Mes, al davant que hi som, ànima mia!,
s'encega l'ull, desdiu la coratgia...
Almenys, Amor, del meu estat pren cura!

JOSEP LLEONART, *trad.*

LA REVISTA *no clou aquí el seu comentari al Dant. Manquen les col·laboracions de Carles Riba i J. Farran i Mayoral, junt amb documents i aportacions d'Artur Farinelli, Benedetto Croce i Carles Maurras, i altres, que seran publicats durant l'any. L'exemplaritat del centenari no pot ésser limitada a un moment, a una Comissió o a una festa. L'any jubilar de* 1921 *és, tot ell, dedicat a l'Alighieri.*

Imp. J. HORTA: Girona, 11.-Barcelona

Obres publicades per la SOCIETAT CATALANA D'EDICIONS

1. *Alexandre Plana*: Les idees polítiques d'en Valentí Almirall ..... 2'50
2. *Prudenci Bertrana*: Proses bàrbares (Agotada) 3'50
3. *J. Pous i Pagès*: La vida i la mort d'en Jordi Fraginals ..... 4.—
4. *Manuel de Montoliu*: Estudis de Literatura catalana. Pròleg de Miquel S. Oliver .... 3'50
5. *Ramón Turró*: Origens del coneixement. Volum I ..... 3'—
6. *Ramón Turró*: Origens del coneixement. Volum II ..... 3'—
7. *A. Rovira i Virgili*: Historia dels moviments nacionalistes. Pròleg de P. Corominas. Primera sèrie ..... 3'50
8. *A. Rovira i Virgili*: Historia dels moviments nacionalistes. Segona sèrie ..... 3'50
9. *Apeles Mestres*: Llibre d'or. Cent cançons populars de diferents països ..... 4'—
10. *F. Pi i Margall*: La qüestió de Catalunya. (Escrits i discursos). Pròleg de Rovira i Virgili, amb una biografia de Pi i Margall .. 2'50
11. *Cebrià Montoliu*: Walt Whitman. L'home i sa tasca ..... 3'50
12. *Ignasi Ribera i Rovira*: Contistes portuguesos. Traducció catalana ..... 3'50
13. *Alexandre Plana*: Antologia de poetes catalans moderns ..... 4'—
14. *A. Rovira i Virgili*: La nacionalització de Catalunya ..... 2'—
15. *A. Rovira i Virgili*: Història dels moviments nacionalistes. Tercera i última sèrie .... 3'50
16. *Alfons Maseras*: Contistes francesos. Trad. catalana ..... 3'50
17. *Captain Morley*: La guerra de les nacions. Volum I ..... 2'50
18. *J. M. Lòpez-Picó*: Poesies ..... 3'50
19. *Carles Riba*: Histories extraordinaries d'Edgar A. Poe. Sèrie I ..... 3'50
20. *A. Rovira i Virgili*: Debats sobre el catalanisme ..... 3'—
21. *Prudenci Bertrana*: La lloca de la viuda i altres narracions ..... 3'50
22. *Alexandre Plana*: Sol en el llindar. Poesies 3'50
23. *E. A. Butti*: Llucifer. Versió catalana de Joan Fabré i Oliver ..... 3'—
24. *Carles Soldevila*: Plasenteries ..... 3'—
25. *Pompeius Gener*: La Dona mediterrania aplec de llegendes històriques. Volum I .. 4'—
26. *Pompeius Gener*: La dona mediterrania, aplec de llegendes històriques. Volum II .. 4'—
27. *Raimond Casellas*: Etapes estètiques. Pròleg d'Eugeni d'Ors. Volum I ..... 4'50
28. *Raimond Casellas*: Etapes estetiques. Epileg de Xenius. Volum II ..... 4'50
29. *Captain Morley*: La guerra de les nacions. Volum II ..... 3'50
30. *Carles Riba*: Histories extraordinaries d'Edgar A. Poe. Sèrie II ..... 4'—
31. *A. Rovira i Virgili*: Les valors ideals de la guerra ..... 4'—
32. *Lluis Via*: Cullita. Poesies ..... 3'50
33. *Miquel S. Oliver*: Catalunya en temps de la Revolució francesa. Primera sèrie ..... 4'50
34. *Plàcid Vidal*: Infinit. Volum I ..... 3'50
35. *Plàcid Vidal*: Infinit. Volum II ..... 3'50
36. *Ferran Agulló i Vidal*: Marines ..... 4'—
37. *Joan Pons i Massaveu*: Com anavem dient... 4'—
38. *A. Rovira i Virgili*: Nacionalisme i Federalisme ..... 4'—
39. *Ferran Agulló i Vidal*: De tots temps. Poesies 4'—
40. *Alfons Maseras*: Contes a l'atzar ..... 4'—
41. *Joaquim Riera i Bertran*: Faules velles.... 4'—
42. *Captain Morley*: La guerra de les nacions. Volum III ..... 4'—
43. *Manuel Marinel·lo*: Contes de reis i de princes ..... 4'—
44. *J. M. Lòpez-Picó*: Poesies (1915-1919) .... 4'—
45. *Captain Morley*: La guerra de les nacions. Volum IV ..... 4'—
46. *Alfons Maseras*: Interpretacions i motius. 4'—
47. *Pau Griera i Cruz*: Desferres. Novel·les .. 4'—
48. *Francesc Puig i Alfonso*: Curiositats barcelonines. Volum II ..... 4'—
49. *Francesc Puig i Alfonso*: Curiositats barcelonines. Volum I ..... 4'—
50. *L. Nicolau d'Olwer*: Comentaris. (1915-1917) 4'—
51. *Josep Massó Ventós*: Totes les cordes .... 4'—

:: **ADMINISTRACIÓ: Llibreria Puig i Alfonso, Plassa Nova. — VENDA: A totes les Llibreries** ::

Taller de Joieria

DE

JAUME MERCADÉ

CLARÍS, 26, 2.ON

Telèfon 1373 A

J. HORTA

IMPRESSOR

Girona, 11 BARCELONA

LLIBRERIA NACIONAL CATALANA

GRAN VIA, 613 Telèfon A 4902

ACABA DE SORTIR

J. M. LÒPEZ-PICÓ

SEPTENARI DE MAIG

Música d'ANTONI MARQUÈS-PUIG

Portada en colors, decorada a mà; i dibuixos, de J. Marquès Puig

Un volum sobre paper de fil Ingres, fabricació catalana, portada sobre cartolina de fil, 32 × 24.—Tiratge únic i limitat de 50 exemplars, numerats i signats per l'autor.

Preu: 25 pessetes